

Original Article

Investigating the Method of Compensation in Islamic Insurance (Takaful) and Reinsurance From the Perspective of Civil Rights

Mehdi Hemati¹, Alireza Hasani^{2*}, Mohsen Taheri³

1. PhD Student in Private Law, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

2. Assistant Professor of Law, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran. (Corresponding author)

Email: alireza332@yahoo.com

3. Assistant Professor of Law, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran..

Received: 12 Jan 2019 Accepted: 2 Nov 2020

Abstract

Compensation is the Most Important Role of Insurance. The Scope of Damages in Insurance Goes Far Beyond the Definitions of Civil Law on Coercive Guarantee. Because Insurers are Liable for both Contractual and Coercive Damages. Based on the Ethical Considerations and Principles Governing Social Relations, Insurance is Obligated to Compensate all Damages And is Restored to its Former State. But Sometimes the Amount of Damages to the Insurer is Such that the Insurance Company is not Able to Compensate the Damage, so the Primary Insurance Companies Try to Reduce Their Liability by Dividing the Liability Under the Reinsurance Contract. Takaful is an Islamic Insurance Contract that Divides the Risk by Creating Solidarity Among the Participants. Now the Main Question is how the Citizens of the Society Can Seek Compensation Through Reinsurance and Takaful and how These two Institutions Work to Compensate. Is it Sequential? One of the Results of This Study is that in Reinsurance Through Partial and Non-Partial Compensation, Compensation in Excess Contract for a Certain Period of Time, Compensation in Compulsory and Optional Reinsurance and in Takaful Based on the Models of Mudaraba and Advocacy to The Purpose of this Study is to Introduce a Practical Solution for the Islamic Citizenship Community to Compensate by Islamic Insurance and Without Jurisprudential Objections to Insurance. As a Result, in Case of Proper Scientific Explanation and Legislation, Takaful Can be Introduced as a Suitable Alternative to Conventional Reinsurance.

Keywords: Insurance; Takaful; Reinsurance; Compensation; Compulsory guarantee

Please cite this article as: Hemati M, Hassani A, Taheri M. Investigating the Method of Compensation in Islamic Insurance (Takaful) and Reinsurance From the Perspective of Civil Rights. *Iran J Med Law, Special Issue on Human Rights and Citizenship Rights 2018; 63-78.*

بررسی شیوه جبران خسارت در بیمه اسلامی (تکافل) و بیمه اتکایی از منظر حقوق شهروندی

مهدی همتی^۱، علیرضا حسینی^۲، محسن طاهری^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران. (نویسنده مسؤول) Email: alireza332@yahoo.com

۳. استادیار گروه حقوق، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۲۲ پذیرش: ۱۳۹۹/۸/۱۲

چکیده

جبران خسارت مهم‌ترین نقش بیمه است. قلمرو خسارت در بیمه بسیار فراتر از تعاریف قانون مدنی در باب ضمان قهری است. چرا که بیمه‌ها هم در برابر خسارات قراردادی و هم خسارات قهری مسؤولند. براساس ملاحظات اخلاقی و اصول حاکم بر روابط اجتماعی بیمه مکلف به جبران تمام خسارات وارده به زیان دیده و اعاده به وضع سابق است. اما گاهی اوقات میزان خسارات وارده به بیمه‌گذار تا حدی است که شرکت بیمه قادر به جبران خسارت نیست در نتیجه شرکت‌های بیمه ابتدایی می‌کوشند تا با تقسیم مسؤولیت به موجب عقد بیمه اتکایی از میزان مسؤولیت خود بکاهند. تکافل یک عقد بیمه اسلامی است که با ایجاد تضامن میان شرکت‌کنندگان تقسیم ریسک می‌کند. حال سؤال اساسی اینجاست که شهروندان جامعه چگونه می‌توانند از طریق بیمه اتکایی و تکافل جبران خسارات خود را بخواهند و نحوه عملکرد این دو نهاد برای جبران خسارت به چه ترتیبی می‌باشد؟ از نتایج این پژوهش این است که در بیمه‌های اتکایی به طرق جبران خسارت نسبی و غیر نسبی، جبران خسارت در قرارداد مازاد خسارت در مدت معین، جبران خسارت در بیمه اتکایی اجباری و اختیاری صورت می‌گیرد و در تکافل نیز بر اساس مدل‌های مضاربه و وکالت به‌عنوان دو مدل رایج جبران خسارت صورت می‌پذیرد. هدف این پژوهش معرفی راهکاری کاربردی برای جامعه شهروندی اسلامی در جهت جبران خسارت توسط بیمه‌ای اسلامی و فاقد ایرادات فقهی وارد بر بیمه است. در نتیجه در صورت تبیین علمی و قانون‌گذاری مناسب می‌توان تکافل را به‌عنوان جایگزین مناسب برای بیمه‌های اتکایی متعارف معرفی نمود. روش پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی است که با شیوه اسنادی و کتابخانه‌ای، اطلاعات جمع‌آوری شده است.

واژگان کلیدی: بیمه؛ تکافل؛ بیمه اتکایی؛ جبران خسارت؛ ضمان قهری

حقوق شهروندی که بخش‌هایی از مجموعه حقوق عمومی و خصوصی را تشکیل می‌دهد و اساسی‌ترین حقوق در اسلام حقوقی مانند حق آزادی، عدالت اجتماعی و حق امنیت نمود پیدا کرده است و به نظر همه مصادیق حقوق شهروندی در این حقوق خلاصه می‌شوند و نهایتاً می‌توان گفت که تمامی مصادیق حقوق شهروندی ریشه در حقوق مدنی دارند (۱). آگاهی از حقوق شهروندی از جنبه‌های مهم روابط انسانی و اجتماعی و عامل بسیار اساسی برای تداوم زندگی در دنیای پرمخاطره مدرن است (۲). همچنین آگاهی از این حقوق موجب می‌شود که مشارکت شهروندان در امور کشوری و شهری از مراتب پایداری، استمرار و مسؤولیت‌پذیری بیشتری برخوردار گشته و مثمر‌تر باشد (۳). حقوق شهروندی به دنبال طرح این تقاضا است که همواره به صورت برابر با افراد رفتار شود و با این دیدگاه می‌توانیم ریشه تنش اجتماعی را که نظم اجتماعی را تهدید می‌کند، در سایه حقوق شهروندی به مدد مجموعه حقوق، وظایف و تعهداتش، راهی را برای توزیع و اداره عادلانه منابع از طریق تقسیم منافع و مسؤولیت‌های زندگی اجتماعی ارائه می‌کند؛ ثالثاً حقوق شهروندی شرافت فرد را به رسمیت می‌شناسد، اما در همان حال بستر اجتماعی را که فرد در آن عمل می‌کند، نیز مورد توجه قرار می‌دهد (۴)، هرچند حقوق شهروندی دارای پیشینه‌ای تاریخی است اما از جمله مفاهیمی است که جوانب مختلف زندگی انسان‌ها را دربر می‌گیرد و رعایت آن علی‌الخصوص در حوزه اقتصاد به‌عنوان یکی از لوازم امنیت و ثبات ضروری به نظر می‌رسد.

امنیت استحقاق طبیعی هر فرد و نخستین شرط تداوم زندگی و همزیستی مسالمت‌آمیز است و همان‌گونه که نیاز به غذا، مسکن و برای زندگی انسان ضروری است، نیاز به امنیت نیز مهم‌ترین نیاز پس از برطرف شدن نیازهای اولیه است. از سوی دیگر لازم به ذکر است که تأمین امنیت و ایجاد احساس امنیت در جامعه صرفاً از سوی دولت امکان‌پذیر نخواهد بود، بلکه آحاد جامعه به‌عنوان شهروند در عرصه اجتماعی در برآوردن این امنیت نقش به‌سزایی دارند (۵).

حقوق شهروندان، انعقاد معاملات در بستری اطمینان‌بخش بدون هرگونه حيله و نیرنگ و ایفای تعهدات در فضای معاملاتی سالم تحقق می‌یابد. به عبارت دیگر از مشخصه‌های بارز حقوق شهروندی و تأمین‌کننده امنیت اقتصادی، فراهم نمودن شرایط لازم برای تعامل سالم و دوسویه متعادل با دیگران به صورتی که افراد اجتماع نه مورد سوء استفاده قرار بگیرند و نه دیگران را مورد سوء استفاده قرار دهند، می‌باشد (۶).

بیمه یکی از مهم‌ترین عناصر برای نیل جامعه متشکل از شهروندان به امنیت اقتصادی است تا بتواند از مسیر بیمه‌ها و انواع آن به خسارات وارد شده به خویش را دریافت و جبران مافات نماید گسترش صنعت و پیشرفت تکنولوژی در چند قرن اخیر باعث وقوع خطر و بروز خسارات سنگین و هنگفتی شده ناشی از فعالیت‌های اقتصادی شده است و این امر موجب ضروری‌تر شدن بیمه در جامعه شده است. پانصد و هشتاد و هشت سال قبل از میلاد در آتن انجمن‌های صنفی به وجود آمد که هدف آنها حمایت از اعضا در برابر پیشامدهای زیان‌بار و ناگوار بود، ولی اندیشه بیمه در سده‌های میانی بر مبنای اصل توزیع ریسک مطرح شد و بیمه برای اولین بار از قرن پانزدهم میلادی در زمینه حمل‌ونقل دریایی کالا در کشورهای مدیترانه‌ای به‌خصوص در بندر جنوای ایتالیا ظهور کرد (۷).

عقد بیمه اتکایی یکی از جدیدترین نمونه‌های قرارداد بیمه می‌باشد که سابقه فقهی تحت عنوان اعاده تأمین دارد و به صورت جزئی در قوانین ما نیز آمده است، ولی باید گفت که علی‌رغم کاربرد بسیار زیاد، مهجور مانده است و باید گفت همان تعریفی را که بر بیمه مترتب است بر عقد بیمه اتکایی نیز حاکم بوده و این عقد یکی از شقوق عقد بیمه بشمار می‌آید. در بیمه اتکایی، بیمه‌گذاران به علت مضایق مالی که در نتیجه وقوع حوادث بروز می‌کند با توجه به محدودیت منابع در زیان‌های بزرگ اقدام به همکاری با یکدیگر و تقسیم خسارات فی مابین خود می‌کنند. فقهای مسلمان از زمان معرفی صنعت تکافل به جامعه مسلمین، برای طرح جایگزین تکافل به جای بیمه اتکایی متعارف، تلاش زیادی کرده‌اند که راه‌حل الگوی اسلامی بیمه (تکافل) می‌تواند بر مبنای الگوی

زمینه تکافل و بیمه اتکایی به رشته تحریر درآمده‌اند اشاره می‌گردد:

۱. حمیدرضا اسماعیلی گیوی (۱۳۸۹) در پایان‌نامه خود با عنوان «مقایسه کارایی بیمه اسلامی (تکافل) و بیمه متعارف با استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی» سه فرضیه (شامل یک فرضیه اصلی و دو فرضیه فرعی) مطرح نموده است که با استفاده از این فرضیه‌ها به این نتایج رسیده است: الف) کارایی بیمه متعارف از بیمه اسلامی (تکافل) بیشتر است، ب) کارایی بیمه اسلامی (تکافل) عمر بیشتر از بیمه عمر متعارف است. ج) کارایی بیمه عمومی متعارف از بیمه اسلامی (تکافل) بیشتر است.

۲. معصوم بالله (۲۰۰۹) در مقاله‌ای با عنوان «چارچوب تکافل اتکایی» پس از مقدمه به مفهوم و ماهیت تکافل اتکایی پرداخته است. پس از آن اهداف و کارکردهای تکافل را بیان کرده است.

۳. وحید اختر (۲۰۰۹) در پایان‌نامه دکتری با عنوان «فرصت‌های بالقوه تکافل در پاکستان؛ الگوی تحول‌آفرین و عملیاتی» با بررسی وضعیت بازار تکافل در دنیا و مقایسه آن با بیمه رایج به پیش‌بینی موفقیت این صنعت در پاکستان پرداخته است توضیحاتی در مورد الگوهای رایج مورد استفاده شرکت‌های تکافل ارائه داده است.

۴. محمدمهدی عسکری و حمیدرضا اسماعیلی گیوی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل نظری مقایسه‌ای ساختار بیمه‌های عمر در نظام تکافلی اسلام و بیمه‌های متعارف» به مقایسه تکافل خانواده و بیمه عمر رایج از نظر منافع و محصولات ارائه‌شده آن‌ها پرداخته‌اند.

۵. سید محمد سراج‌زاده (۱۳۸۸) در پایان‌نامه‌ای تحت عنوان «تحلیل نظری مقایسه‌ای بیمه متعارف و تکافل» پس از مقایسه بین بیمه متعارف و تکافل به این نتیجه رسیده است که اولاً امکان جانشینی تکافل با بیمه متعارف وجود دارد و ثانیاً ایجاد تکافل در کنار بیمه به‌عنوان مکمل ضروری است.

۶. سید محسن فاضلیان، مجتبی کاوند و حمیدرضا اسماعیلی گیوی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی فرایند تکافل اتکایی، فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌رو» پس از

هبه، مضاربه و وکالت، زمینه فعالیت بیمه اسلامی (تکافل) را فراهم کند. سرعت رشد صنعت تکافل دلیل محکمی برای این مدعاست (۸).

مهم‌ترین عنصر در بیمه اتکایی و تکافل جبران خسارت زیان‌دیده می‌باشد و آنچه که بیانگر مطلوبیت یک بیمه برای بیمه‌گذار (خسارت‌دیده) می‌باشد جبران کامل خسارت و سهولت در دریافت خسارت می‌باشد اصل جبران خسارت، بیان می‌دارد که در قراردادهای بیمه، تعهد بیمه‌گر به جبران خسارت روشن شود و در عمل این بحث می‌تواند با تبیین قلمرو و شیوه‌های جبران خسارت در قرارداد بیمه اتکایی و تکافل موجب رفع ابهام از بیمه‌گذاران اعم از شهروندان به‌عنوان اشخاص حقیقی و یا اشخاص حقوقی در جهت دریافت خسارت وارده می‌شود. قدر مشترک بیمه اتکایی و تکافل جنبه غرامتی آن است. در این مقاله شیوه جبران خسارت شهروندان، به‌عنوان اصلی‌ترین تعهد بیمه‌گر و تکافل‌گر در حقوق بیمه از لحاظ مفهومی، مبنایی، نظری و کاربردی و قلمرو اجرایی آن مورد بررسی قرار می‌گیرد و سؤال اساسی اینجاست که اهمیت جبران خسارت در تکافل و بیمه اتکایی در چیست؟ مزیت جبران خسارت در تکافل نسبت به بیمه اتکایی مرسوم از منظر حقوق شهروندی در چیست؟ در این مقاله، فروض مختلف نحوه جبران خسارت در بیمه اتکایی و تکافل بر پایه آموزه‌های فقهی و قواعد و اصول ناظر به حقوق تعهدات و فقه امامیه علل برتری جبران خسارت از طریق تکافل نسبت به بیمه اتکایی از منظر حقوق شهروندان را مورد بررسی قرار می‌گیرد.

سابقه چنین پژوهشی که شیوه جبران خسارت از طریق تکافل و بیمه اتکایی را مورد بررسی قرار دهد در کشور صورت نگرفته است. کتاب‌ها و مقالاتی به موضوعات تکافل و بیمه اتکایی پرداخته‌اند، اما از آنجایی که تکافل موضوعی نو در بحث بیمه می‌باشد درخصوص شیوه جبران خسارت به صورت مقایسه‌ای بین بیمه اتکایی و تکافل صورت پذیرفته است.

در زمینه بیمه اسلامی تکافل هنوز کتابی که به‌طور مفصل به جنبه‌های مختلف آن بپردازد، نگاشته نشده است، اما به صورت خلاصه به چند مورد مقالات و پایان‌نامه‌هایی که در

است (۱۰) این واژه در اصطلاح حقوقی به دو معنی به کار رفته است؛ یکی مالی که باید از طرف کسی که ضرر مالی به دیگری وارد نموده، به متضرر پرداخت شود و دیگری به زیان وارده اطلاق شده است.

«خسارت گرفتن» و «خسارت زدن»، باید گفت نه در عرف کلمه خسارت به دو معنای موصوف و نه در قانون تعریفی روشن از این دو واژه نشده است و فقط به مصادیق آن تحت عنوان «خسارت» استفاده قرار می‌گیرد. عده‌ای ضرر را خلاف نفع و سود، نقص در حق و عده‌ای دیگر آن را ضد نفع دانسته‌اند (۱۱) هر جا که نقص در اموال ایجاد شود یا منفعت مسلمی از دست برود یا به سلامت و حیثیت و عواطف شخصی لطمه‌ای وارد آید، ضرری به بار آمده است (۱۲) فقها فوت منفعت را «عدم‌النفع» نامیده‌اند (۱۳) قانون‌گذار هنگامی که از خسارات حاصل از عدم انجام تعهد یا جبران خسارات سخن می‌گوید، خسارت را در معنی اول به کار برده است (مانند ماده ۲۲۱ قانون مدنی)، ولی هنگامی که از تأدیه خسارت بحث می‌کند معنای دوم را اراده کرده است. (۲۲۷ و ۲۲۹ قانون مدنی). در ماده ۷۴ کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا، از عبارت Loss و Damage استفاده شده و تعریفی از آن ارائه نشده است، لیکن خسارات قابل مطالبه را شامل زیان مادی وارده و عدم‌النفع دانسته و قابلیت پیش‌بینی را شرط لازم برای مطالبه آن قرار داده که جبران آن از طریق پرداخت مبلغی پول است.

در اصطلاح حقوق بیمه، خسارت معنی و مفهوم گسترده‌ای دارد. اتوهاگن، حقوقدان آلمانی می‌گوید: خسارت عبارت است از وقوع خطر یا تحقق امری که بیمه‌گر در قرارداد بیمه متعهد به جبران عواقب آن باشد (۱۴) به نظر ژولیوس فین گیرکه، حقوقدان دیگر آلمانی، واقعه یا پیشامدی که موجب انجام تعهد اساسی بیمه‌گر می‌شود، خسارت نامیده می‌شود (۱۴).

پس می‌توان گفت تحقق خسارت در حقوق بیمه همواره مستلزم تعدی یا تفریط یا بی‌احتیاطی و حتی تأثیر شخص دیگری غیر از متضرر نیست مانند آسیب‌های ناشی از سیل و زلزله و حوادث غیرمترقبه که باید توسط بیمه‌گر اعم

بررسی بیمه اتکایی و تکافل اتکایی به بحث درباره موانع عملیاتی پیش روی صنعت تکافل اتکایی که از جمله موانع قانونی و موانع فنی می‌باشد، پرداخته است.

۷. آیت کریمی (۱۳۶۶) در مقاله‌ای با عنوان «اکو، بیمه و صندوق اتکایی» با پرداختن به مسأله ضرورت بیمه و تعریف بیمه به اهمیت، ضرورت و تعریف بیمه‌های اتکایی پرداخته و توزیع و چگونگی انواع ریسک‌ها و ریسک‌های همگون را توضیح داده است.

هرچند کتاب‌ها و مقالاتی به موضوع بیمه اتکایی و تکافل به صورت مجزا پرداخته‌اند و آن را از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار داده‌اند، اما آنچه زمینه نوآوری این مقاله را شکل می‌دهد این است که تا به حال پژوهشی که شیوه جبران خسارت از هریک از این دو بیمه و بررسی مزایای هریک نسبت به دیگری را مورد مقایسه قرار بدهد و سپس راهکارهایی که به کمک آن‌ها بتوانیم تکافل اتکایی را در کشور اجرایی شود، در کشور صورت نگرفته است.

از محدودیت‌های این تحقیق عدم نگارش کتاب مفصل در خصوص تکافل و بیمه اتکایی در مقام مقایسه این دو نهاد حقوقی و عدم پرداخت نحوه جبران خسارات شهروندان در رویارویی با این دو نهاد مهم و تأثیرگذار حقوقی اقتصادی است و مهم‌ترین محدودیت شاید عدم قانون‌گذاری در خصوص تکافل به‌عنوان یک بیمه اسلامی است که این بیمه نمی‌تواند پاسخگوی این نیاز جامعه امروز باشد.

مفاهیم پژوهش

۱- مفهوم خسارت و جبران خسارت از منظر حقوق

شهروندی

قراردادهای بیمه بر اساس طبیعت تعهدات قراردادی بیمه‌گر و بیمه‌گذار به بیمه خسارات (بیمه زیان) و بیمه اشخاص تقسیم می‌شود (۹) بیمه خسارت که به دو بخش عمده بیمه اموال و بیمه مسؤولیت تقسیم می‌شوند؛ لذا، بایسته است مفهوم خسارت روشن شود، خسارت (به فتح خاء و راء) از نظر لغوی مصدر و به معنای ضرر کردن، زیان بردن، زیان دیدن، زیانکاری و زیان و از دست دادن دارایی یا حق

شهروندان و یا سایرین جبران گردد در حقوق بیمه، تحقق خسارت بدون تحقق ارکان مسؤولیت مدنی امکان‌پذیر است.

۲- بیمه اتکایی

به علت وسعت عملیات بیمه اتکایی باعث گردیده است تا نتوان تعریف کاملی از عقد بیمه اتکایی ارائه داد.

۱-۲- بررسی مفهوم عقد بیمه اتکایی از منظر فقه

اسلامی و حقوق: آنچه که در ادامه خواهیم خواند تعاریف متعدد از بیمه اتکایی است. تعدد خسارات مشابه اساسی‌ترین شرط برای انعقاد قراردادهای بیمه اتکایی است. بیمه اتکایی، در واقع عملیاتی است برای انتقال مسؤولیت از یک شرکت بیمه‌گر به‌عنوان واگذارکننده به شرکت بیمه دیگر (۱۵). در بیمه اتکایی عقد اصلی بین بیمه‌گر اصلی و بیمه‌گذار منعقد می‌شود و سپس بیمه اتکایی ملحق به بیمه اصلی می‌شود و در صورت بروز خسارت بخشی از خسارت توسط بیمه‌گر اتکایی پرداخت می‌شود و از میزان خسارت به بیمه اصلی می‌کاهد (۱۶). بیمه اتکایی عقدی است که به موجب آن بیمه‌گر اصلی، بیمه دیگری را که بیمه‌گر اتکایی است در ماحصل یک عقد بیمه مشارکت می‌دهد. قوانین مرتبط با بیمه در برخی کشورها قرارداد بیمه اتکایی را یک قرارداد وامداری خطرات می‌دانند (۱۷). در اسلام نیز پیمان مشابهی به نام حلف‌الفضول موجود بوده و نوعی از انواع مختلف بیمه را به رسمیت شناخته است، و «اعاده التامین» نیز محصولی از بیمه اسلامی است که در آن شرکت بیمه برای توزیع خطر و کم کردن ریسک سرمایه‌گذاری، قرارداد بیمه‌ای را که خود منعقد کرده است به دیگری وا می‌گذارد (۱۸) مهم‌ترین طرفدار بیمه و بیمه اتکایی، امام خمینی بوده‌اند ایشان در مسئله پنجم کتاب توضیح‌المسائل خویش در قسمت متفرقه عنوان نموده‌اند: «ظاهراً تمام اقسام بیمه صحیح است» شرط صحت بیمه اتکایی دارا بودن کلیه شرایط صحت عقود است. مانند دارا بودن قصد و رضای طرفین در عقد اصلی و عقد بیمه اتکایی. اهلیت هر دو عقد بیمه اصلی و عقد بیمه اتکایی شامل اهلیت تمتع و اهلیت استیفا. تعیین شخص یا کالا یا وسیله‌ای که موضوع عقد بیمه قرار می‌گیرد و تعیین نوع بیمه یا خطری که موجب خسارتی می‌گردد، مدت زمان عقد بیمه و هزینه که

برای جلوگیری از جهل به عوضین و جلوگیری از غرری دانستن بیمه لازم است (۱۹).

۲-۲- تعهدات طرفین قرارداد بیمه اتکایی و موضوع

آنها: مانند سایر عقود، بیمه اتکایی نیز قراردادی است که برای طرفین آن ایجاد تعهد کرده و هر یک از طرفین مکلف به انجام تعهد خود می‌باشند:

۱-۲-۲- تعهد واگذارنده: تعهد واگذارنده (بیمه‌گر اصلی)

محاسبه کل حق بیمه سپس محاسبه حق بیمه بیمه تکایی و واریز حق‌السهم به حساب بیمه‌گر اتکایی است و رعایت مفاد قرارداد اتکایی به نحوی که خطر و ریسکی را که مشمول قرارداد نیست داخل در قرارداد ننماید. لذا در صورت کاهش خطرات، بیمه‌گر ابتدایی (واگذارنده) می‌تواند تقاضای کاهش تعرفه بیمه را از بیمه‌گر ابتدایی بنماید (۱۴).

۲-۲-۲- تعهد بیمه‌گر اتکایی: «مسؤولیت بیمه‌گر عبارت

است از تفاوت قیمت مال بیمه‌شده بلافاصله قبل از وقوع حادثه با قیمت باقیمانده آن بلافاصله بعد از حادثه، خسارت حاصله به پول نقد پرداخت خواهد شد مگر اینکه حق تعمیر یا عوض در عقد بیمه پیش‌بینی شده باشد، در این صورت بیمه‌گر ملزم است موضوع بیمه را در صورتی که عرفاً کمتر از آن نمی‌شود، تعمیر کرده و یا عوض را تهیه و تحویل نماید در هر صورت حداکثر مسؤولیت بیمه‌گر از مبلغ بیمه شده تجاوز نخواهد کرد» (۲۰).

۳- مفهوم تکافل

ریشه واژه تکافل کفل است که به معنی ضامن شدن و ضامن دادن می‌باشد (۲۱) در فقه تکافل معادل با ضامن در نظر گرفته و در کتاب فرهنگ فقه، تکافل بر وزن «تفاعل» به کار برده شده که به معنای ضمانت دوطرفه یا به عبارت دیگر جبران خسارت یکدیگر است (۲۲) در بعضی منابع این واژه را ضمانت طرفینی یا مسؤولیت مشترک نیز معنا کرده‌اند (۲۳) در کتاب المنجد نیز واژه تکافل با ذکر این مثال در آن قوم کفیل و ضامن یکدیگر شدند «تکافل یتکافل تکافلا القوم» (۲۴).

تکافل در قرآن به معانی متعددی به کار رفته است: نصیب - مثل حدید/ سرپرستی (آل عمران/ ۳۴) و ضامن (آل عمران/ ۴۴). تکافل در اصطلاح نوعی نظام بیمه مبتنی بر

دارای مسؤولیت‌هایی می‌باشند که باید در برابر جامعه سیاسی خود (دولت) ادای دین نمایند (۱).

حقوق شهروندی، در حقیقت حق طبیعی انسان می‌باشد. به عبارت دیگر انسان به واسطه کرامت انسانی دارای مجموعه‌ای از حقوق شخصی مانند حق حیات، حق امنیت، حق آزادی و ... می‌باشد؛ بنابراین این حقوق جهان‌شمول بوده و هدیه الهی به مقام انسانیت می‌باشد. تفاوت در جنس و زبان و رنگ و نژاد تفاوتی در حقوق شهروندی ایجاد نمی‌کند (۱) حقوق شهروندی، به‌عنوان یک ویژگی بارز انسانی از نیاز انسان به همزیستی مسالمت‌آمیز با دیگر افراد انسانی، آگاهی نسبت به حقوق و وظایف خود و وجود یک اخلاق مشارکت‌جویانه و آگاهانه در فعل‌وانفعالات اجتماعی نشأت می‌گیرد (۲۷).

۱-۴- مصادیق حقوق شهروندی: حقوق شهروندی را می‌توان با توجه به ماهیت و نوع امتیازاتی که برای شهروندان لحاظ می‌گردد، به سه گونه حقوق مدنی، سیاسی و حقوق اجتماعی تقسیم‌بندی نمود.

۱-۴-۱- حقوق مدنی: مجموعه‌ای از حقوق از جمله حق آزادی، حق مصونیت از تعرض، آزادی بیان و آزادی در انتخاب مذهب از جمله حقوق مدنی شهروندی شمرده شده است (۲۸).

۲-۴-۱- حقوق سیاسی: حقوق سیاسی در حقیقت قوانین دموکراسی و مردم‌سالاری در مورد انتخاب کردن و انتخاب شدن را دربر می‌گیرد که برای مشارکت در فرایندهای انتخاب حکومت لازم است. همچنین آزادی در اجتماعات و آزادی احزاب نیز از حقوق سیاسی شمرده می‌شوند (۱).

۳-۴-۱- حقوق اجتماعی: حقوق اجتماعی ناظر است بر حق برخورداری از رفاه اقتصادی و اجتماعی که به‌عنوان مزایای مشارکت در حیات جامعه به افراد تعلق می‌گیرد. (۱).

در سنت لیبرال، شهروندی، اساساً به مثابه مجموعه حقوق فردی تعریف می‌شود. در مقابل، دیدگاه سنت فردگرایی لیبرال، برداشت جمهوری‌خواهی مدنی وجود دارد که این تفکر با پیوند آزادی‌های فردی و همبستگی اجتماعی و با تأکید بر اجتماع آغاز می‌شود. از نظر جمهوری‌گرایان، این تعهدات و وظایف هستند که نقش محوری ایفا می‌کنند. یکی از عناصر محوری در این سنت، توجه و ضرورت عمل به فضیلت مدنی و

توافق جمعی مشارکت‌کنندگان برای جبران خسارت وارده در اثر حوادث. بدین‌معنا که همه اعضا اعم از شهروندان به‌عنوان اشخاص حقیقی و یا شرکت‌ها و اشخاص حقوقی به موجب یک قرارداد تکافل متعهد و ضامن می‌شوند که هرگاه یکی از اعضای گروه دچار حادثه شد، برای جبران خسارت و رفع آسیب او اقدام کنند. عملیات شرکت‌های تکافل عموماً به شاخه تقسیم می‌شود: تکافل عمومی و تکافل خانواده. تکافل خانواده، یعنی ایجاد امنیت و مصونیت برای هر شهروند، یا مجموعه‌ای از افراد و یا خانواده‌های آنها برای پوششی تحت بیه اسلامی. بر اساس سازوکار مالی مبتنی بر اصول تعاون و همکاری که هدف آن، ایجاد مسؤولیت به منظور حمایت از بیوه‌ها، یتیمان و دیگر وابستگان شخص تکافل‌شونده (۲۵): چنانچه خدمات ارائه‌شده توسط تکافل غیر از این تعریف (خانواده) باشد تکافل عمومی نامیده می‌شود. صنعت تکافل تمام متصدیان کسب‌وکار ارائه خدمات و محصولات تکافل را دربر می‌گیرد. از نظر مدیریتی، تکافل سیستمی است که در آن عده‌ای از افراد توافق می‌کنند تا صندوقی به نام صندوق تکافل تشکیل شود و هریک از اعضا مبلغ مشخصی به این صندوق پرداخت کنند تا در صورت وارد شدن خسارت به هریک از اعضا، از وجوه صندوق برای جبران خسارت استفاده بشود. این صندوق توسط متصدی تکافل اداره می‌شود که مسؤولیت سرمایه‌گذاری‌های صندوق، مطابق با موازین شرع را نیز بر عهده دارد. این صنعت در اوایل دهه ۹۰ فقط از تعدادی شرکت تشکیل شده بود. از اواسط سال ۲۰۰۰ میلادی، صنعت تکافل به شدت مورد توجه قرار گرفت و باعث رونق این کسب و کار گردید که این رشد، هم از نظر تخصصی و هم از نظر رقابت تا حدی به خاطر تداوم رشد سرمایه‌گذاری‌های اسلامی مرتبط با بیمه بوده است (۲۶).

۴- مفهوم حقوق شهروندی

حقوق شهروندی قوانین و مقرراتی می‌باشد که به‌طور یکسان دارای ابعاد مختلفی در زمینه‌های حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و قضایی برای اتباع یک کشور در نظر گرفته می‌شود. همچنین این افراد در قبال این حقوق

شهروند خوب بودن است. شهروند در کامل‌ترین معنا، کسی است که تعهدات اخلاقی نسبت به دولت و انجام وظایف مرتبط با جایگاه خود را احساس می‌کند و به جای پیگیری منافع خودخواهانه، نسبت به دولت وفادار است (۲۹). مبانی‌ای همچون حفظ کرامت ذاتی شهروندان مسلمان و غیر مسلمان، برقراری عدالت اسلامی که رسالت پیامبران برای ایجاد عدل و قسط معرفی شده، مسؤولیت‌پذیری متقابل شهروندان، دوری از ظلم و ستم عدالت نیز به‌عنوان یکی از مبانی حقوق شهروندی، مفهوم مبارکی است که انسان‌ها و دانشمندان برای تبیین آن کوشیده‌اند. جان رالز معتقد است عدالت اولین ویژگی نهاد اجتماعی است (۳۰).

۵- مفهوم حق امنیت

امنیت یکی از ارکان هر نظام سیاسی است. امنیت لازمه هرگونه توسعه و رشد و رفاه و ارتقای مادی و معنوی به حساب می‌آید. هرگاه ادمی دچار خطر اعم از سیاسی، اقتصادی، نظامی و غیره ضرورت امنیت را درک خواهد کرد. بیمه‌ها یکی از مهم‌ترین عناصر تقسیم ثروت و عدالت در جوامع بشری هستند که ایجاد امنیت اقتصادی خواه برای شهروندان و یا سایر سرمایه‌گذاران در عرصه اقتصاد را بر عهده دارند (۳۱).

واژه امنیت دارای مفاهیم گسترده به کار برده می‌شود که به صلح، آزادی، سلامتی و دیگر شرایطی اشاره می‌کند که فرد یا گروهی از شهروندان، احساس آزادی از نگرانی، ترس، خطر یا تهدیدات ناشی از تهدیدات داخلی یا عوامل مختلف خارجی را داشته باشند (۳۲). حقوق شهروندی حق تأمین امنیت را از بدیهی‌ترین حقوق طبیعی و بنیادین شهروندان می‌داند که پایه و اساس دیگر حقوق و آزادی‌های اساسی ایشان می‌باشد. امنیت عبارت است از اطمینان خاطر افراد نسبت به جان، مال، حیثیت، مسکن و کلیه حقوق مادی و معنوی خود که این عناصر توسط دیگران اعم از افراد و دولت مورد تجاوز قرار نگیرد و در حوزه‌های امنیت فردی، امنیت اجتماعی، امنیت ملی، امنیت اقتصادی و گسترده می‌باشد (۳۳).

امنیت اقتصادی چهره جدید و مهم امنیت در دنیای معاصر است که در همه سطوح فردی، اجتماعی و ملی توجه

نظریه‌پردازان حوزه امنیت را به خود جلب کرده است (۳۴). امنیت اقتصادی عبارت است از رهایی از هر نوع شک، ترس، ابهام، از نقص تعهد و مطالبات و در عین حال حصول اطمینان از برخورداری از ثمره فعالیت‌هایی که در زمینه تولید ثروت و توزیع و مصرف آن صورت می‌گیرد (۳۵). به عبارت دیگر یک جامعه را زمانی می‌توان از لحاظ اقتصادی ایمن دانست که ثبات در آن وجود داشته و شهروندان و نهادهای اقتصادی بتوانند در محیطی سالم و بدون هرگونه فریب و نیرنگ به رقابت بپردازند (۳۵).

مزایای جبران خسارت از طریق تکافل نسبت به

بیمه‌های اتکایی متعارف از منظر حقوق شهروندی

هرچند تکافل با بیمه‌های اتکایی تفاوت‌هایی را دارا می‌باشد، اما در کارکرد بسیار شبیه بیمه‌های متعارف می‌باشد، اما مهم‌ترین عنصر در ایجاد تکافل تعاون فی‌مابین اعضا است (۳۶) لذا با این اوصاف تکافل از حیث جبران خسارات شهروندان یا سایر زیان‌دیدگان دارای مزایای دوچندان نسبت به بیمه‌های اتکایی رایج است.

۱- نوع قرارداد

در قراردادهای بیمه اتکایی، بیمه‌گر اتکایی با دریافت بخشی از حق بیمه دریافتی از بیمه‌گر اصلی بخشی از تعهدات شرکت واگذارنده را بر عهده می‌گیرد. در واقع قرارداد بیمه‌گر اصلی با بیمه‌گر اتکایی و نیز بیمه‌گذار اصلی با بیمه‌گر اصلی هریک مستقل از دیگری است و بیمه‌گذار اصلی هیچ ارتباطی با بیمه‌گر اتکایی ندارد. لذا بیمه‌گذار اصلی برای جبران خسارت خود صرفاً باید به بیمه‌گر خود (بیمه‌گر اصلی) مراجعه نماید (۳۷) سازوکاری که در عملیات تکافل به کار می‌رود به صورت اتکایی نیز می‌تواند باشد و دارای این مزیت است که تکافل‌گران برخلاف بیمه اتکایی در عملیات تکافل اتکایی دخیل‌اند (۸). می‌توان مخاطره با طیف گسترده‌ای از مخاطرات را با قراردادهایی اتکایی پوشش داد (۳۸).

۲- منابع قوانین و مقررات

قوانین و مقررات حاکم بر بیمه اتکایی حاصل کسب و کار و تفکر بشری و رویه قضایی حاکم بر کشورهای مختلف است،

یا قوانین و مقررات حاکم بر تکافل مبتنی بر اصول اسلامی (قرآن و سنت)، نظرات کمیته‌های فقهی موجود در شرکت‌ها و نظرات و فتاوی مراجع و علماست. لذا مراجع قانون‌گذار می‌توانند با در نظر گرفتن مواردی از شرکت‌های رایج و تعدیل و اصلاح آنها اقدام به به‌کارگیری برای سیستم تکافل نمایند؛ در نتیجه جبران خسارت از طریق تکافل به لحاظ مشروعیت انطباق بیشتری با قوانین اسلامی دارد.

۳- عدم اطمینان در بیمه اتکایی متعارف

در بیمه‌های اتکایی عدم اطمینان نسبت به موضوع قرارداد همواره به چشم می‌خورد. بیمه‌گر اتکایی و بیمه‌گذار، هرچند ضمانت خسارات را بر عهده دارند، اما هیچ‌گاه قادر نخواهند بود پیش‌بینی نمایند که اگر خسارات متعدد به افراد متعدد و یا همه بیمه‌شدگان وارد شود شرکت بیمه چگونه باید جبران خسارت نماید، در عقد تکافل تمام آورده‌ها در محلی جمع‌آوری شده و در صورت بروز خطر برای متکافلین از محل وجوه جمع‌آوری شده جبران خسارت صورت می‌گیرد و خسارات بیش از مبلغ جمع‌آوری شده را می‌توان از طریق اخذ وام جبران نمود؛ لذا از حیث شناسایی مخاطرات و پرداخت خسارت عملکرد تکافل شفاف‌تر و بی‌ابهام‌تر از بیمه اتکایی متعارف است.

۴- مزیت تکافل در اهداف نسبت به بیمه اتکایی

صنعت بیمه اتکایی می‌تواند با تضمین سرمایه بنگاه‌های اقتصادی از طریق انتقال ریسک به خود نقش مهمی در رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری ایفا نماید. با توجه به فاصله زمانی بین پرداخت حق بیمه و تا زمان بروز خسارت و جبران خسارت این امکان برای شرکت‌های بیمه اتکایی فراهم است که وجوه دریافتی حق بیمه را در بازارهای اقتصادی سرمایه‌گذاری نماید و صنعت تکافل نیز می‌تواند از یک سو با ارائه خدمات تکافلی و پوشش خسارات وارده به متکافلین از سوی دیگر با سرمایه‌گذاری آورده‌های متکافلین در حد فاصل بین شروع تکافل تا زمان ایجاد خسارت در بازارهای سرمایه می‌تواند مشارکت داشته باشد، اما تفاوت بین بیمه اتکایی و تکافل در این است که در بیمه‌های اتکایی مبنای عمل کسب حداکثر سود و صنعت و بازده برای شرکت بیمه و سهامداران است، اما در تکافل افزایش مصونیت جامعه در برابر علل قهری

یا خسارات قراردادی هدف عقود تکافل است. لذا سازوکار تکافل بدین شکل است که بیمه‌شوندگان (متکافلین)، مبلغی را به‌عنوان آورده جمع‌آوری می‌کنند و چنانچه برای هر یک از اعضا خطری ایجاد گشته و متضرر خسارت شد از محل این مبالغ جبران خسارت عضو یا اعضای خسارت دیده می‌شود (۳۹). تکافل متفاوت از بیمه‌های اتکایی رایج است و این مزیت رقابتی است که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد (۸).

۵- انسجام سیستم تأمین مالی اسلامی در صنعت تکافل

یکی از مهم‌ترین مزایای تکافل، هماهنگی با سایر حوزه‌های مالی اسلامی مانند بانکداری اسلامی در جهت توسعه عملیات بانکی بدون رباست و باعث انسجام سیستم تأمین مالی می‌شود. علت امر، این است: همان‌گونه که بانکداری اسلامی بر مبنای عقود اسلامی است، تکافل نیز می‌تواند بر مبنای عقود اسلامی باشد. استفاده از تکافل به جهت تطبیق آن با شرع مقدس هماهنگی بیشتری با سایر نظام‌های مالی موجود در جوامع اسلامی همراه با تنوع را داراست (۴۰).

شیوه‌های جبران خسارت در بیمه اتکایی

مهم‌ترین وظیفه بیمه اتکایی تقسیم خسارت بین بیمه‌گران متعدد است که بر اساس فرم و شکل که به شقوق ذیل تقسیم می‌شوند (۴۱)

۱- جبران خسارت در بیمه اتکایی نسبی و بیمه اتکایی غیر نسبی

در این نوع قراردادها بیمه‌گر اتکایی شرایطی را ایجاد می‌نماید و بیمه‌گر اصلی با قبول ایجاب، عقد بیمه اتکایی منعقد می‌گردد، بیمه اتکایی به دو دسته اصلی بیمه اتکایی نسبی^۱ و بیمه اتکایی غیر نسبی^۲ تقسیم می‌شود.

۱-۱- جبران خسارت در قرارداد بیمه اتکایی نسبی:

یکی از اقسام بیمه اتکایی، بیمه اتکایی نسبی است که در این نوع از بیمه اتکایی خسارات و حق بیمه به تناسب میان

1. Proportional Reinsurance
2. Unproportional Reinsurance

بیمه‌گر اصلی شریک است. بخشی از هر پرتفوی بر عهده بیمه‌گر اتکایی است و بخشی نیز بر عهده بیمه‌گر واگذارنده است. اگر خطر از سهم بیمه‌گر واگذارنده تجاوز کند، مازاد آن بر عهده بیمه‌گر اتکایی است (۱۶).

۲- جبران خسارت در عقد بیمه اتکایی غیر نسبی:

بیمه اتکایی غیر نسبی به دو بیمه اتکایی مازاد خسارت و مازاد خسارت در مدت معین تقسیم می‌گردد.

۲-۱- جبران خسارت در بیمه اتکایی مازاد خسارت:

بیمه اتکایی مازاد خسارت بیمه‌گر را در مقابل خطرات اتفاقی که بیشتر جنبه حادثه‌ای دارند، حمایت می‌کند، امروزه در ریسک مسؤولیت مدنی نیز استفاده می‌گردد (۴۴). تفاوت بیمه اتکایی مازاد خسارت و نسبی در این است که برخلاف قراردادهای نسبی که تعهدات طرفین بر اساس سرمایه استوار است، در این نوع بیمه اتکایی تعهدات بر اساس خسارت تعیین می‌شود و حق بیمه‌ای را که بیمه اتکایی دریافت می‌کند به میزان درصدی از مجموع حق بیمه‌های پرتفوی واگذارنده در رشته خاص با مجموعه فعالیت‌های او است (۴۳) معمولاً در قراردادهای اتکایی مازاد خسارت پوششی با ریسک بالاتر از حق بیمه دریافتی بیمه‌گر اصلی و فراتر از میزان خسارت وارده توافقی میان طرفین تعیین می‌گردد. در این فرض تعهد بیمه‌گر اتکایی به میزان خسارت موردی وارده معین نخواهد شد بلکه بر اساس کلیه خسارت‌های تعیین‌شده شرکت بیمه واگذارنده در یک وقوع خسارت تعیین می‌گردد (۴۵).

قراردادهای بیمه اتکایی غیر نسبی با قراردادهای نسبی از این منظر متفاوتند که در قراردادهای غیر نسبی شرکت بیمه واگذارنده و شرکت بیمه اتکایی در پوشش‌های بیمه‌ای، پرداخت و دریافت خسارت و حق‌السهم بیمه برابر نیستند. پرداخت خسارت توسط شرکت بیمه اتکایی زمانی است که خسارات وارده به شرکت واگذارنده از میزان قرارداد بیشتر شده باشد (۴۶).

۲-۲- جبران خسارت در قرارداد مازاد خسارت در

مدت معین: در قراردادهای مازاد خسارت در مدت معین شرکت بیمه اتکایی در مقابل نتایج منفی فعالیت‌های شرکت بیمه واگذارنده در خصوص موضوعی خاص و در مدتی مشخص

بیمه‌گر اتکایی و بیمه‌گر واگذارنده تقسیم می‌شود، بیمه اتکایی نسبی خود به سه نوع بیمه اتکایی مازاد سرمایه، مشارکت و مختلط تقسیم می‌شود.

۲-۱- جبران خسارت در عقد بیمه اتکایی مازاد

سرمایه: متداول‌ترین نوع بیمه اتکایی قرارداد بیمه اتکایی مازاد سرمایه است. قرارداد مشارکت مانند قرارداد بیمه اتکایی نسبی است با این توصیف که میزان به خصوصی از هر پرتفوی بر عهده بیمه‌گر اتکایی قرار می‌گیرد که بر اساس همان میزان حق بیمه و کارمزد دریافت می‌کند و در صورت وقوع خسارت براساس آنچه که دریافت داشته جبران خسارت می‌کند. تمایز عمده عقد بیمه اتکایی مازاد سرمایه و عقد بیمه اتکایی مشارکت در این است که در قرارداد مازاد سرمایه شرکت واگذارنده آن قسمت از پرتفوی را تحت پوشش قرارداد اتکایی قرار می‌دهد که بیش از سهم بیمه‌گر اتکایی باشد (۴۲).

۳-۱- جبران خسارت در عقد بیمه اتکایی مشارکت:

ساده‌ترین نوع از انواع قرارداد بیمه اتکایی قرارداد مشارکت است، عقد بیمه اتکایی مشارکت قراردادی است که شامل یک یا چند بیمه‌گر اتکایی است. بیمه‌گر اتکایی درصدی از ریسک‌های معین را از طرف شرکت بیمه واگذارنده به عهده می‌گیرند. قرارداد اتکایی معمولاً دارای مدت و میزان مسؤولیت مشخصی می‌باشد، برای مثال در رشته زلزله و حوادث طبیعی برای مدت یکساله واگذارنده ۴۰٪ از پرتفوی را خود بر عهده گرفته و بیمه‌گر اتکایی نیز در صورت بروز خسارت ۶۰٪ جبران خسارت را بر عهده می‌گیرد. پس در عقد بیمه اتکایی مشارکت بخشی مشخص از حق بیمه را بیمه‌گر واگذارنده به بیمه اتکایی پرداخته و در مقابل بیمه‌گر اتکایی میزان درصدی از خسارات وارده به بیمه‌گر اصلی را جبران می‌کند.

۴-۱- جبران خسارت در عقد بیمه مختلط مشارکت

و مازاد: پوشش بیمه اتکایی مازاد در صورتی مورد استفاده قرار می‌گیرد که بیمه اتکایی مشارکت توانایی پوشش و جبران خسارت وارد به شرکت واگذارنده را ندارد. بسته به ریسک موجود در هر قرارداد ظرفیت قرارداد بیمه مشارکت می‌تواند متغیر یا ثابت باشد (۴۳) در این قرارداد، در ابتدا بیمه‌گر اتکایی به میزان مشخصی در کلیه پرتفوی بیمه‌شده توسط

اختیاری، شرکت بیمه اصلی مقادیری از پرتفوی را بر عهده می‌گیرد و بخشی نیز بر عهده بیمه‌گر اتکایی است (۵۰). در عقد بیمه اتکایی اختیاری جنبه اختیاری کاملاً در نظر گرفته می‌شود (۴۴).

بررسی جبران خسارت بر اساس تکافل

چون اساس تکافل بر پایه شریعت اسلام است و غرر و نامعلومی در قرارداد حرام است، پس در قرارداد تکافل نباید هیچ‌چیز نامشخص و گمراه‌کننده‌ای وجود داشته باشد و همه اجزا باید در قرارداد به‌طور مشخص وجود داشته باشد در این بند سعی شده است جبران خسارت در تکافل بر اساس الگوهای مختلف بررسی شود که این الگوها شامل الگوهایی هستند که به صورت رسمی در شرکت‌های تکافل مورد استفاده قرار گرفته به قابلیت کاربردی آنها و همچنین به ویژگی‌ها و امتیازات و اشکالات این الگوها پرداخته شده است. طراحی ساز و کار تکافل بر عهده متصدی تکافل است. مهم‌ترین و پرکاربردترین مدل‌های تکافل، مدل مضاربه و وکالت است. مدل وکالت همراه با پاداش عملکرد و مدل مضاربه تعدیل شده، مدل مضاربه وکالت یا مدل مختلط، مدل هبه، عاریه و وقف و ... می‌باشد که رایج‌ترین مدل‌ها به لحاظ اجرایی مدل وکالت و مدل مضاربه می‌باشد که در این فصل از مقاله مورد بحث قرار خواهد گرفت.

۱- جبران خسارت تکافل بر اساس مدل وکالت

طبق ماده ۶۵۶ قانون مدنی: «وکالت عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین طرف دیگر را برای انجام امری نایب خود می‌نماید» (۵۱). در وکالت اذن در نیابت وجود دارد و وکیل به نیابت از موکل می‌تواند در امور او دخالت کند و تمام آثار و عواقب اقدامات وکیل در صورت عدم تعدی و تفریط از جانب وی بر عهده موکل می‌باشد و وکیل مسؤولیتی در این زمینه نخواهد داشت (۵۲). وکالت نایب گرفتن در تصرف است و برای تحقق آن لازم است ایجابی دال بر قصد موکل صورت بگیرد (۵۳).

اجزای مدل وکالت در تکافل عبارت‌اند از: مشارکت‌کنندگان اعم از اشخاص حقیقی مانند شهروندان، و اشخاص حقوقی

که به‌واسطه افزایش خسارت‌ها به وجود آمده است، حمایت می‌کند (۴۷) در این قراردادها، زمانی که در مدت نگه داشت که بین طرفین عقد مشخص می‌شود که ممکن است یکسال یا بیشتر باشد اگر مجموع خسارات وارده به بیمه‌گر واگذارنده بیشتر از توافق فی‌مابین باشد، بیمه‌گر اتکایی اقدام به پرداخت خسارت می‌کند. مبلغ نگه داشت ممکن است به صورت وجه نقد یا به صورت درصد ضریب خسارت یا ترکیبی از هر دو تعریف شود (۱۵).

۳- جبران خسارت در بیمه اتکایی اجباری و اختیاری

یکی دیگر از تقسیم‌بندی‌ها در بیمه اتکایی، بیمه اتکایی اختیاری و بیمه اتکایی اجباری است.

۱-۳- جبران خسارت در بیمه اتکایی اجباری:

بیمه اتکایی اجباری چون همه قرارداد یک کل واحد در نظر گرفته می‌شود و باید به صورت کلی امضا شود نه جزئی پس بیمه‌گر اتکایی قادر است که کلیه شرایط قرارداد ارائه‌شده توسط بیمه‌گر اصلی را بپذیرد یا رد کند (۱۵). در بیمه اتکایی اجباری، صرفاً بیمه‌گر اتکایی باید بر اساس توافق درخصوص جبران خسارت عمل کند و نمی‌تواند هرگونه که صلاح می‌داند عمل نماید. به جهت اینکه بیمه اتکایی اجباری اصولاً حوادث خطرناک و غیرمعمول را پوشش می‌دهد و بیمه‌گر اتکایی نیز همه شرایط قرارداد را بدون امکان تغییر می‌پذیرد و باید نسبت به شرایط موجود قرارداد آگاه باشد (۴۸). در این نوع بیمه، بیمه‌گر اتکایی معمولاً یک شرکت بیمه دولتی است. (۴۳).

۲-۳- جبران خسارت در بیمه اتکایی اختیاری:

کاربرد این نوع از بیمه اتکایی از نظر رشته بیمه‌ای با سایر بیمه‌های اتکایی از نظر شکل و شرایط بازار در تقاضای بیمه اتکایی متفاوت است. (۴۲) بیمه اتکایی اختیاری، عقدی است که به موجب آن قسمتی از خسارت معینی از بیمه‌گر اصلی به صورت اختیاری به بیمه‌گر دیگر واگذار می‌شود (۴۹). در بیمه اتکایی اختیاری برخلاف بیمه اتکایی اجباری نه بیمه‌گر اصلی ملزم به واگذاری ریسک‌هاست و نه بیمه‌گر اتکایی ملزم به پذیرش کل شروط بیمه‌گر اصلی است. بیمه‌گر اتکایی اختیاری مجبور به پذیرش همه شروط بیمه‌گر اصلی نیست و می‌تواند در انتخاب شروط دست به انتخاب بزند. در بیمه اتکایی

۲-۱- جبران خسارت در تکافل عمومی بر اساس

الگوی وکالت: در تکافل عمومی با الگوی وکالت مشارکت‌کنندگان، آورده خود را در یک صندوق به‌عنوان هبه برای اعضای صندوق قرار می‌دهند (۵۵) و به متصدی تکافل وکالت می‌دهند تنها در صورت بروز خطر برای اعضا، خسارت وارده را جبران کند و متصدی تکافل مقداری از وجوه را به‌عنوان حق دستمزد یا حق الوکاله از حق مشارکت‌های پرداخت‌شده توسط مشارکت‌کنندگان برداشت می‌کند. در واقع هزینه‌های مدیریتی تکافل می‌تواند پیش از پرداخت خسارت‌ها از حق مشارکت‌های پرداخت شده کسر شود. از طرفی شرکت تکافل می‌تواند با مقداری از این آورده‌ها به فعالیت‌های تجاری بپردازد و به موجب شرط ضمن عقد در صورت سودآور بودن تجارت، قسمتی از سود را به اعضا بازگرداند. در این الگوی بیمه تکافل عمومی، مازاد صندوق هبه بین عامل تکافل و مشارکت‌کنندگان تقسیم نشده و به‌طور کامل به حساب مشارکت‌کنندگان واریز می‌شود (۵۶).

۲- جبران خسارت در تکافل بر اساس مدل مضاربه

مطابق با ماده ۵۴۶ قانون مدنی مضاربه عقدی است که به موجب آن احد متعاملین سرمایه می‌دهد با قید اینکه طرف دیگر با آن تجارت کرده و در سود آن شریک باشند، صاحب سرمایه مالک و عامل مضارب نامیده می‌شود. صاحب جواهر مضاربه را این‌گونه تعریف کرده است: «إِنَّ الْمَضَارِبَةَ دَفْعَ الْإِنْسَانِ إِلَى غَيْرِهِ مَالاً لِيَعْمَلَ فِيهِ بِحَصَّةٍ مِنْ رِبْحَةِ» مضاربه این است که شخصی به دیگری سرمایه بدهد که با آن تجارت کند و در برابر زحمتش حصه یعنی سود بگیرد (۵۷). سید کاظم طباطبایی در *عروة الوثقی* مضاربه را اینچنین تعریف کرده است: «عبارة عن دفع الإنسان مَالاً إِلَى غَيْرِهِ لِيَتَجَرَّ بِهِ عَلَى أَنْ يَكُونَ الرِّبْحُ فِيهِمَا» مضاربه عبارت است از اینکه انسان مال خود را به دیگری می‌دهد که با آن تجارت کند و در برابر این عمل، سود تجارت در میان هر دو تقسیم می‌شود (۵۸). در قرارداد تکافل در الگوی مضاربه که بین تأمین‌کنندگان سرمایه (همان مشارکت‌کنندگان یا تکافل‌شوندگان) و متصدی تکافل به‌عنوان مضارب می‌باشد مبنا بر تقسیم سود است. بدین‌صورت که مطابق با این قرارداد

مانند شرکت‌های مختلف بیمه‌ای و یا شرکت‌های تجاری با پرداخت سهمی برای مشارکت در تکافل به عضویت تکافل با الگوی وکالت درمی‌آیند. از حاصل پرداخت حق مشارکت متکافلین صندوقی تشکیل می‌شود که مدیریت صندوق وجوه بر عهده متصدی تکافل شامل یک شرکت تجاری همراه با سهامدارانش است. هزینه‌های عملیاتی تکافل و جبران خسارت اعضا توسط صندوق پرداخت خواهد شد. اگر خسارت وارده از میزان حق مشارکت جمع‌آوری شده از اعضا بیشتر گردد، تکافل دچار کسری بودجه خواهد شد، در این حالت متصدی تکافل به موجب وام قرض‌الحسنه اقدام به جبران کسری بودجه می‌نماید. تصمیم‌گیری در مورد نحوه مدیریت حق مشارکت جمع‌آوری‌شده و میزان تخصیص آن به تکافل اتکایی و سرمایه‌گذاری بر عهده متصدی تکافل است.

۱-۱- نمایندگی عامل تکافل در جبران خسارت بر

اساس الگوی وکالت: در قرارداد تکافل بر مبنای وکالت یا نمایندگی یک طرف به طرف دیگر اجازه می‌دهد تا به نمایندگی از او به فعالیت بپردازد. مطابق این الگو شرکت‌های تکافل به‌عنوان عوامل اجرایی برای مشارکت‌کنندگان یا تکافل‌شوندگان که همان بیمه‌گذاران هستند، عمل می‌کنند. این شرکت‌ها به وکالت از جانب مشارکت‌کنندگان مدیریت اموری مانند دریافت حق بیمه و جبران خسارت و ... و دارایی‌ها و اموال را بر عهده دارند که در قبال آن مبلغی معین به‌عنوان حق وکالت دریافت می‌کنند. در حقیقت موضوع و قلمرو وکالت مدیریت و انجام امور بیمه‌ای برای بیمه‌گذاران در قالب تکافل می‌باشد.

در این الگو عامل اجرایی مبلغی از پیش مقرر شده یا دستمزدی معین (نسبتی معین از سهم‌های پرداختی) از مشارکت‌کنندگان برای سرمایه‌گذاری وجوه و اداره امور دریافت می‌کند و بنابراین از سود حاصله از بیمه‌گری و سرمایه‌گذاری نفعی نمی‌برد و همچنین از ضرر ناشی از بیمه‌گری و سرمایه‌گذاری نیز زیانی متحمل نمی‌شود.

در هر صورت اگر در صندوق تکافل کم‌وکاستی وجود داشته باشد، عامل اجرایی وامی قرض‌الحسنه به صندوق تکافل ارائه می‌کند که بازپرداخت آن از طریق مازادهای آینده صندوق می‌باشد (۵۴).

مشارکت‌کنندگان سرمایه اصلی صندوق تکافل را تأمین کرده و به مضارب که همان متصدی تکافل می‌باشد مبلغ سرمایه را پرداخت می‌کنند. مبالغ پرداخت‌شده توسط مشارکت‌کنندگان به صندوق تکافل واریز شده و در فعالیت‌های تجاری استفاده می‌شود. سود حاصل از فعالیت تجاری به نسبت معین یا در حد مشخصی بین طرفین تقسیم می‌شود. در حالی که اگر ضرری حاصل شود فقط متوجه صاحبان سرمایه یعنی مشارکت‌کنندگان می‌باشد و مضارب یعنی متصدی تکافل در قبال ضرر و زیان مسؤول نیست مگر اینکه غفلت فاحش او اثبات شود (۵۹). در مقابل عامل یا متصدی تکافل متعهد می‌شود که در ازای سود به فعالیت تجاری پرداخته و همچنین در صورت به وجود آمدن خطر و بروز خسارت برای موارد بیمه‌شده برای مشارکت‌کنندگان توسط متصدی تکافل از محل منافع حاصله و سرمایه، خسارت را جبران کند و در صورت عدم کفایت و بروز کسری یک وام قرض‌الحسنه برای صندوق تکافل تدارک کند. مبلغی که متصدی تکافل در قبال خدمات خود به دست می‌آورد باید درصدی از سود باشد و مبلغ مشخصی نباشد و اگر فعالیت تجاری سودی به همراه نداشته باشد و یا هزینه‌هایش بیشتر از سود باشد متصدی تکافل چیزی بابت خدمات خود به دست نمی‌آورد.

۲-۱- جبران خسارت در تکافل عمومی براساس

الگوی مضاربه: در تکافل عمومی مضارب که متصدی صندوق تکافل نیز می‌باشد اقدام به سرمایه‌گذاری و پرداخت سود به متکافلین می‌نماید. طبق این الگو مشارکت‌کننده (بیمه‌گذار) مبلغی به متصدی تکافل پرداخت می‌کند که قسمتی از این وجه در صندوقی به‌عنوان هبه یا وقف قرار می‌گیرد و قسمت عمده آن در صندوق سرمایه‌گذاری قرار می‌گیرد و متصدی تکافل با این مبالغ به سرمایه‌گذاری پرداخته و در پایان مدت قرارداد تکافل باقیمانده وجوه پرداختی توسط متکافلین بین اعضا تقسیم می‌گردد (۵۶).

۲-۲- جبران خسارت براساس مدل‌های مضاربه در

تکافل: الگوی مضاربه‌ای که در شرکت‌های تکافل به کار می‌رود به دو صورت می‌باشد: یکی مضاربه محض و دیگری مضاربه تعدیل‌شده.

۲-۲-۱- جبران خسارت بر اساس مدل مضاربه محض: متصدی تکافل و مشارکت‌کننده فقط در درآمد سرمایه‌گذاری مستقیم سهیم‌اند و مشارکت‌کننده می‌تواند همهٔ مازاد حق بیمه پرداخت‌شده پس از جبران خسارت را دریافت کند و قبل از تقسیم درآمد ناشی از سرمایه‌گذاری مخارج عملیات کسر نمی‌شود. از سوی دیگر به دلیل بلندمدت بودن دوره قراردادهای، انتظار می‌رود سود حاصله قابل ملاحظه باشد تا هم بتوان به تعهدات شرکت عمل کرد و هم بتوان هزینه‌های شرکت را جبران کرد.

۲-۲-۲- جبران خسارت بر اساس مدل مضاربه تعدیل‌شده: سود حاصل، برای سرمایه‌گذاری مجدد چنانچه در طول مدت قرارداد صرف جبران خسارت‌ها نشود استفاده می‌شود و متصدی تکافل در مازاد وجوه با مشارکت‌کننده سهیم است. هزینه‌های عملیاتی کسر می‌شود و دیگری در توزیع مازاد حق بیمه مقدم نیست. در حالی که در این روش علاوه بر آن، هم هزینه‌های شرکت از حساب ویژه شرکت‌کنندگان پرداخت می‌شود و هم سود سرمایه‌گذاری این حساب بین شرکت تکافل و اعضا تقسیم می‌شود، اما نحوه پرداخت مطالبات یکسان می‌باشد که در بحث تکافل خانواده مطرح شد (۲۵).

نتیجه‌گیری

حقوق شهروندی که بخش‌هایی از مجموعه حقوق عمومی و خصوصی را تشکیل می‌دهد. آگاهی از این حقوق موجب می‌شود که مشارکت شهروندان در امور کشوری و شهری از مراتب پایداری، استمرار و مسؤولیت‌پذیری بیشتری برخوردار گشته و مثمرتر باشد. امنیت استحقاق طبیعی هر فرد و نخستین شرط تداوم زندگی و همزیستی مسالمت‌آمیز است و همان‌گونه که نیاز به غذا، مسکن و برای زندگی انسان ضروری است، نیاز به امنیت نیز مهم‌ترین نیاز پس از برطرف شدن نیازهای اولیه است. بیمه یکی از مهم‌ترین عناصر برای نیل جامعه متشکل از شهروندان به امنیت اقتصادی است تا بتواند از مسیر بیمه‌ها و انواع آن به خسارات واردشده به خویش را دریافت و جبران مافات نماید. هدف عقد بیمه جبران خسارت

و تکافل مفاهیمی چون مشارکت دو طرف تقسیم سود در تکافل به مراتب از بیمه اتکایی برای شهروندان در دسترس‌تر می‌باشد. مدل‌های پرکاربرد تکافل یعنی مدل وکالت و مضاربه به‌عنوان یک بیمه منطبق با شریعت می‌باشند که می‌توان جبران خسارت به وجود آمده را بدون ایرادات وارد بر بیمه‌های رایج را بر آن بار نمود. رشد بازارهای تکافل از دستاوردهای بیمه اسلامی و می‌تواند باعث توسعه صنعت بیمه در کشورهای مسلمان برای حفظ حقوق شهروندان گردد. لازم به ذکر است در سراسر جهان مخصوصاً در بازارهایی با رشد سریع بیمه‌ای، تکافل می‌تواند به‌عنوان یک بیمه منطبق بر شریعت بر مبنای اخلاقیات جایگزینی برای بیمه‌های قراردادی و سنتی باشد. با توجه به پتانسیل موجود در تکافل ضروری است که بازارهای رقابتی ناحیه‌ای گسترده‌تر شود، تا بتوانند به پتانسیل‌های بازار پی ببرند. دست‌اندرکاران و راهگشایان این صنعت و از جمله قانون‌گذاران با تمرکز و استانداردسازی مقررات و چارچوب شریعت می‌توانند موجب افزایش رشد صنعت تکافل گردند.

واقعی زیان‌دیده می‌باشد و تحقق جبران خسارت باعث تأثیرات مثبتی در صحنه اقتصاد کشورها شده است به‌طوری‌که امروزه هیچ شخص حقیقی و حقوقی خود را بی‌نیاز از بیمه نمی‌بیند. دایره‌شمول مفهوم خسارت در بیمه بسیار وسیع‌تر از جبران خسارت مدنی است و شامل زیان‌های وارده به بیمه‌گذار در نتیجه عمل غیرعمدی و حوادث قهری نیز می‌باشد. گاهی از مواقع به علت ناکافی بودن منابع مالی شرکت‌های بیمه در مقابل تعهدات پذیرفته به‌ویژه در مقابل خسارت فاجعه‌آمیز شرکت‌های بیمه به همکاری به یکدیگر برخاسته و به توزیع خسارت‌ها مابین خود می‌پردازند. بیمه اتکایی عقدی است که وجه بارز آن انتقال خسارات و تقسیم پرتفوی به شرکت بیمه دیگری است. بیمه اتکایی از بروز خسارات سنگین جلوگیری می‌کند. جبران خسارت‌ها در بیمه اتکایی به بیمه اتکایی نسبی و غیر نسبی جبران خسارت در قرارداد مازاد خسارت در مدت معین و جبران خسارت در بیمه اتکایی اجباری و اختیاری تقسیم می‌شود. تکافل به معنی نوعی نظام بیمه مبتنی بر توافق جمعی مشارکت‌کنندگان برای جبران خسارت وارده در اثر حوادث و تکمیل نظام بانکی و بیمه‌ای بدون بهره است که در آن اعضا اعم از شهروندان به‌عنوان اشخاص حقیقی و یا اشخاص حقوقی به صورت متقابل جبران خسارت یکدیگر را ضمانت می‌کنند یکی از مزایای جبران خسارت توسط تکافل نسبت بیمه اتکایی هماهنگی بسیار زیاد آن با سایر حوزه‌های مالی اسلامی و بانکداری اسلامی به بازار سرمایه اصلی و بازار پول اسلامی است لذا به‌کارگیری آن باعث انسجام بیشتر سیستم مالی اسلامی می‌شود چراکه آمارگونه که بانکداری اسلامی بر اساس عقود چون وکالت و مضاربه از تکافل نیز مبتنی بر این عقود شرعی است لذا تکافل می‌تواند جایگزین مناسبی برای شهروندان نسبت به بیمه اتکایی مرسوم باشد، هرچند از نظر ایجادکنندگان این بیمه با بیمه‌های اتکایی متداول از جهت مختلف متمایز می‌باشد از جمله از لحاظ هدف و انگیزه تأمین مالی سطح خدمات سوداندوزی و مازاد توزیع منافع و جلوگیری از بروز غرر و میسر و ربا، اما در نفس امر بسیار شبیه بیمه‌های متداول می‌باشد چرا که از مقایسه بیمه اتکایی

References

1. Bojnourdi M, Mehrizi Sani M. *Citizenship Rights from Imam Khomeini's point of view*. *Matin Research Journal* 2013; 15. [Persian]
2. Ahmadi M, Porahmad A, Hataminezhad H. *Analysis of the Impact of Citizenship Awareness in Accountability and Performance of Beautification Organization for Improving Urban Landscape. Case Study: Zone 6th of Tehran*. *Geographic Space Magazine* 2014; 3(10): 1-22. [Persian]
3. Pour Ezat AA, Gholipour A, Baghestani Barzaki H. *The Relationship Between Citizens' Awareness of Citizenship Rights and the Responsibility and Transparency of Organizations*. *Social Welfare Quarterly* 2010; 10(38): 7-40. [Persian]
4. Hashemi S. *MHuman right and political freedoms*. Tehran: Ehsan Publication; 2005. [Persian]
5. Yari H, Hezar Jaribi J. *Regard to the Relationship of Security and Social Trust among Citizens (Case Study Citizenship of Kermanshah)*. *Journal of Strategic Studies of Iran* 1391; 1(4): 39-53. [Persian]
6. Saeidikiyai M. *The Role of Regulating the Official Transaction Document in the Moral and Social Health of Society*. *Journal of Ethics in Science and Technology* 2018; 1(3): 16-19. [Persian]
7. Birds, J. and N. J. Hird. *Bird's Modern Insurance Law*, 5th ed., London, Publishing Ltd. 2001: 1.
8. Jafar,sohial, *Islamic insurance,trends opportunities & the futer of takaful*. london euromoney institution investor pl, 2007-3.
9. Izadpanah M, *Insurance Law Course Booklet 2*, Shahid Beheshti University. 1989: 1/27. [Persian]
10. Moin M, *Moin Culture*, Vol. (Specific culture/2) [Persian]
11. Ismaili M, *Theory of Damage*, First Edition, Tehran, Amirkabir Publications. 1998: 45. [Persian]
12. Katozian N, *Non-Contractual Obligations (Coercive Guarantee)*, Volume One, Second Edition, Tehran, University of Tehran Press, 1999: 244. [Persian]
13. Shiravi A, *Critique and review of the rules of civil procedure regarding the claim of contractual damages and delay in payment*, *Journal of Private Law Thoughts*, Qom International Campus, third year, No. 9, 2001: 26. [Persian]
14. Salehi J A M, *Insurance Law*, Tehran: Publication of the Insurance Research Institute affiliated with the Central Insurance of Iran. 2009: 121. [Persian]
15. Hemmati A, *Theoretical and practical foundations of insurance*, 2002: 1/325. [Persian]
16. Mashayekhi H, *Principles and legal principles of insurance*, Vol. I, Tehran, Mihan Publishing. 1970, 1/103. [Persian]
17. Sheibani A A, *Generalities of Insurance Science*, Volume II, Tehran, Ziba Publications 1974: 1/126. [Persian]
18. Tabrizi M J, *Clarification of Issues*, Qom, Selected Publishing, 1992. [Persian]
19. Erfani T, *Insurance Contract in Islamic and Iranian Law*, Ch 1, Tehran: Kayhan Institute, 1992: 1/58 -65. [Persian]
20. Article 19 of the Insurance law approved in May 1937.
21. Hossein Dashti S M, *Education and Vocational Encyclopedia*, Ch 1, Tehran: Islamic Society of Tehran Cultural Institute, 2006: 4/941. [Persian]
22. Hashemi Shahroudi, S M, *The Culture of Jurisprudence according to the religion of the Ahl al-Bayt (as)*, Volume 2, Qom: Encyclopedia of Islamic Jurisprudence Institute, 2005, 508-509. [Persian]
23. Ahmad salahyddin, *Islamic banking finance and insurance-a global overvie*, Gombak kualampur, 2006.
24. Bandar Beigi M, *Al-Munjad Arabic to Persian*, Volume 2, Ch 4, Tehran. [Persian]
25. Khanzadeh S, *Life Insurance, Workshop*, Karachi, 2006-134.
26. Asgari M M, Ismaili Givi H R, *Takaful Industry: Characteristics, Opportunities and Challenges Ahead*, Tehran, The First Islamic Financial Conference, 2008: 3. [Persian]
27. Enayati T, Arasteh HR, Zamani F, Nezafati Y. *The Relationship between Citizenship Awareness and Social Behavior of Students*. *Journal of Ethics in Science and Technology* 2012; 7(2): 1-10. [Persian]
28. Khazaei AR, Moradkhani A. *Areas of Citizenship Rights in the Quran*. *Quran and Hadith Research Letter* 2015; 17(1): 68-96. [Persian]
29. Mehrpour H. *Human Rights in International Documents and Islamic Republic of Iran Stand*. Tehran: Etellaat Publication; 1995. [Persian]
30. Khomeini R. *Divine Justice from Imam Khomeini Perspective*. Tehran: The Publication of Imam Works; 1999. [Persian]

31. Esmailpour H, Shariat Bagheri MJ. *Explore the concept and status of the right to liberty and security of person*. Legal Journal of Justice. 2014 ; 78(86): 7-33. [Persian]
32. Mirarab M. *Take a look at the Concept of Security*. Quarterly Journal of Political Science 2000; 3(9): 142-133. [Persian]
33. Available at: <http://www.j3shahrvandi.com>. *Third Citizenship and Citizens' Personal Security Rights*.
34. Seyf AM. *The Concept of Economic Security*. Journal of Security 2010; 3(9): 7-36. [Persian]
35. Boroumand SH. *Economic Security in Iran and Some Selected Countries*. Tehran: Majlis Research Center; 2008. p. 1-156. [Persian]
36. Haj Hossein H, *Fundamentals of Development and Social Security in Islam*, Marefat Quarterly, Year 18, 2009: 1/55-68, 139.
37. Karimi A, *General Insurance*, Insurance Research Institute, Tehran, 2008; 1387: 98. [Persian]
38. Masum billah, *Islamic insurance(takaful)*, ilmieh publisher, kualalampur, Malaysia, 2003, p. 2.
39. qaradawi Y, *the lawful and the prohibited in islam English translation*, new dehli, Islamic book service 1982, p. 49.
40. Tohidinia A, *Takaful and the importance of its development in the insurance industry*, insurance industry, 2007, 4, 88. [Persian]
41. Sabat, G, *Introduction to Insurance*, Tehran: Central Insurance Publications of Iran. 1998, p. 187. [Persian]
42. Dastbaz, H, *Reinsurance*, one volume, Tehran: Central Insurance Publications of Iran. 1993, p. 180. [Persian]
43. Karimi A, *Property and Liability Insurance*, Vol. 1, Tehran: Faculty of Economics Publications, 1998, p. 126. [Persian]
44. Houshangi M, *Reinsurance*, Tehran: Insurance High School Publications. 1973, p. 93. [Persian]
45. John P, Debrah L, *Reinsurance Review*, 2005, p. 1.
46. Insurance Information Institute, *Reinsurance: fundamental and new challenges*. 2010, p. 2
47. Karimi, A, *Non-life insurance reinsurance*, Tehran: Central Insurance Publications of Iran. 1993, p. 136. [Persian]
48. Peter R. Kensicki, Gary S. Patrick, R. Michael Cass "Reinsurance Practices" *Insurance INST of Amer*, Ed 2d, chapter: 7, 1 p. 346.
49. Tajbakhsh M, *Insurance of its types and conditions*, Tehran: Rangin Publishing. 1998 p. 20. [Persian]
50. Ali Akbari S, *Reinsurance and alternative methods of risk transfer*, Monthly. World Insurance News, July, No. 73,2004, p. 21. [Persian]
51. Mansour J, *Civil Law*, Ch 89, Tehran: Nashrdidar,2013, p. 117. [Persian]
52. Barikloo A, *Certain Contracts, Collaborative and Unnecessary Contracts*, Vol. 2, Ch. 1, Tehran: Majd Publications,2009, p. 216. [Persian]
53. Hali (Mohaqeq Hali), Abolghasem Jafar Ibn Hassan (2002), Persian translation of *Sharia al-Islam*, Abolghasem Ibn Ahmad Izadi, vol. 1, Tehran: Institute of Printing and Publishing, University of Tehran, p. 317.
54. Rashidi R, Seifloo S, Tohidinia A, *Insurance in Emerging Markets Overview of Islamic Insurance and its Perspective*, Case Report, 41,2008, 50-59. [Persian]
55. Nategh Golestan A, Ghayyur Baghbani S M, *Feasibility Study of Establishing an Islamic Insurance Institute in the Islamic Republic of Iran According to the Standards of Imami Jurisprudence*, Master Thesis, Imam Sadegh University,2008, p. 113. [Persian]
56. Nategh Golestan A, Ghayyur Baghbani S M, *An Analytical Study of the Fundamentals of Takaful Insurance Theory in Islam Features Objectives of Patterns*, Religion and Economics, 7, 2008, 41 to 50. [Persian]
57. Najafi M, *Jawahar al-Kalam*, vol. 26, ch. 6, Tehran: Kitab Chi Publications,1983, p. 338. [Persian]
58. Tabatabai Yazdi, S M K, *Al-Urwa Al-Wathqi*, Ch 2, Tehran: Islamic Library,1968, p. 46. [Persian]
59. Mirzaei, H, *Islamic Insurance Takaful Concepts and Applications*, *Insurance Industry*, 2008, 53, 62 to 83. [Persian]